

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ОБ'ЄДНАНЬ І ОРГАНІЗАЦІЙ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ 20-х – ПОЧАТКУ 30-х рр. ХХ ст.

У статті аналізується національно-культурне життя в регіонах Російської Федерації з компактним проживанням українського населення в 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: Російська Федерація, українська меншина, українцізація, товариства, культурне будівництво.

В умовах становлення української державності надзвичайно важливими є дослідження питань, які через низку обставин, як об'єктивних, так і суб'єктивних, обходили увагою історики. До таких відносяться проблеми функціонування української меншини в Російській Федерації, яка і сьогодні становить одну з найбільш чисельних українських діаспор. Варто зауважити, що нинішні труднощі розв'язання національних проблем мають давнє коріння, яке знаходиться в площині русифікаторської політики, що здійснювалася ще за часів царизму та яскраво проявилася в період формування та існування комуністичної тоталітарної системи.

Активізація дослідження історії української діаспори в історіографії припадає на період незалежності України. Цій проблемі присвячені дисертаційні роботи А.-І. В. Горват, яка досліджувала українську меншину Мараморощини (Румунії) [6], М. М. Горного (українська інтелігенція Холмщини та Підляшшя у ХХ ст.) [7], В. Б. Черватюк – (українці Франції) [23]. Цій же проблемі присвячені публікації В. Сергійчука [18], І. Вінниченка [5], В. Євтуха [8], Ф. Заставного [10].

Власне становище українців в 20-30-х рр. віддзеркалило в монографії «Українізація» 1920-30-х років: передумови, здобутки, уроки», яка побачила світ у 2003 році завдяки авторському колективу Інституту історії України НАН України під керівництвом В.М.Даниленка. Проблемам, які ми розглядаємо присвячено п'ятий розділ, де концентровано викладено питання здійснення українізації в регіонах Російської Федерації з компактним проживання українців та допомоги УСРР у її здійсненні [22]. Проблеми і шляхи формування української діаспори у Росії в різний період колонізації розглядалися у дослідженнях Т. Д. Крамарчук [12], А. І. Мазуки [15], Є. Д. Петренка [17]. Окремі автори торкаються проблем функціонування української діаспори в Російській імперії, зокрема антиукраїнській політиці російського самодержавства присвятив працю А. Ц. Сіницький [19]. Не обминули автори проблем життєдіяльності української драматичних подій у взаємовідносинах між Україною та Росією у період національно-визвольних змагань. На цих питаннях зосередила увагу в дисертаційній праці О. Б. Кудлай [13]. Отже, наявна історіографія відбиває досить широкий спектр цієї проблематики, розробляючи її на архівних матеріалах тривалого періоду.

Однак, питання національно-культурного життя українців Російської Федерації, особливо в 20-х роках, залишаються ще недостатньо вивченими, а це представляє науковий інтерес, оскільки саме в ці роки яскраво почали проявлятися подвійні стандарти в здійсненні політики українізації як з боку органів політичного керівництва, так і органів державної влади щодо українців, які на початок 20-х років в різних регіонах Російської Федерації були найбільш численними серед національних меншин.

Скажімо, в Сибіру проживало 613212 українців або 8,2%, зокрема в Омській губернії – 328172 чол., Новомиколаївській – 109139, Алтайській

– 94625, Тюменській – 31131, Єнісейській – 44010, Іркутській – 5760, Ойрацькій – 375 [1]. На Далекому Сході їх число складало 356002 чол. У Центрально-чорноземній області – до 1,5 млн. [2], Нижній Волзі – 472200, Середній Волзі – 200000, Башкирії і Криму – більше 80000, Уралі – 50000, Півночі – 800, В'ятці – 700. Найбільше українців було на Північному Кавказі – понад 3 млн. Всього ж українців за офіційними джерелами того часу на 1922 рік в Російській федерації було понад 8 млн. чоловік [1, арк. 2]. Кількість українців, що компактно проживали на Північному Кавказі складала 37,15%, на Далекому Сході – 26%, в Центральній Чорноземній області – до 20 відсотків. Це створювало об'єктивні передумови для успішної реалізації політики коренізації, яка була проголошена у сфері національного будівництва більшовицькою владою. Визначаючи її параметри і зміст, X з'їзд РКП(б), а пізніше XII з'їзд РКП(б), відмітив, що завдання полягають у тому, щоб сприяти розвитку і зміцненню функціонування на рідній мові шкіл, суду, органів управління і самоврядування, господарських структур. З цією метою передбачалося укомплектування їх місцевими людьми, які знають побут і психологію населення цього регіону, планувалася організація національного періодичного друку, театру, клубної справи, проведення різноманітної культурної діяльності. На цій основі йшлося про створення і розвиток широкої мережі загальноосвітньої, професійно-технічної, вищої школи [3, с. 458-455].

Передбачалося організація національно-культурного життя так, щоб воно сприяло насамперед розширенню сфери вживання рідної мови як першооснови функціонування преси, театру, справи книгодрукування та ін. Також мовна ситуація розглядалася як індикатор національної приналежності. За задумом ініціаторів політики коренізації, саме в мовній сфері мала полягати протидія асимілювальним тенденціям.

Взагалі такий підхід був логічним. І до того ж у його основі було благодатне підґрунтя, адже з перших днів після звістки про повалення царизму і зародження української національної державності українці Росії активно розбудовували національно-культурне життя.

Так, на Далекому Сході вони почали об'єднуватися в різні союзи, збиратися на з'їзди, на яких гаряче відстоювалася ідея розвитку національної культури і державності. У цьому регіоні з'явилися українські журнали: у Владивостоці – “Щире слово”, “Українець на Зеленому Кліні”, “Громадська думка”, “Українська думка”; у Хабаровську – “Хвиля України”; у Благовещенську – “Українська справа на Амурі” [24, с. 198]. Бурхайво розвивалося національно-культурне життя і на Північному Кавказі, в Середній Азії. Так, у Ташкенті, де проживало 8000 українців, в 1918 році почав діяти український театр “Українська крайова показова драмгрупа”. Через рік тут була заснована українська бібліотека, відкрита українська школа [25, с. 3].

Зі встановленням 14 листопада 1918 р. більшовицької влади у Владивостоці починаються масові арешти українських діячів. У в'язниці опинилися Горovий, Неделько-Борковський, Стрелобичський, Сеульський, Гуруцький, Корсун, Кисилев, Дубовик, Нечипоренко, Смутьський; у Читі були заарештовані Козак, Кузурман, Яценко, Левченко, Тишкевич, Катнинський. Загалом за ґратами опинилися 120 чоловік, їх довго тримали у в'язниці й лише 5-13 січня 1924 року над ними відбувся суд [24, с. 8].

Не кращими були справи і в іншому регіоні з численним українським населенням – Північному Кавказі. Газета “Зоря” в кореспонденції відмічала, що розвитку українського культурного життя на Кубані дуже шкодила повна культурна відірваність від України. Відзначалося, що громадянська війна порвала геть усі зв'язки, які утворилися колись між Кубанню і Україною, вирила між ними глибоку прірву. Харківські “Вісті”, наприклад, дійшли до Краснодару тільки влітку 1923 року, а раніше їх там за будь-яку

ціну не можна було ні підписати, ні купити. Українська книга прийшла на Кубань ще пізніше – восени 1924 року. Не дивно, що усі післяреволюційні досягнення культури в Україні були майже невідомими на Кубані.

Думається, що справа полягала не лише в тому, що були послаблені зв'язки між Україною і українцями поза її межами. Причина була глибшою. Це була тотальна недовіра нової влади до українства, його рідної мови. Саме через це на початку 1920 р. значного поширення в Росії набуло твердження, що українська мова – “зіпсована російська мова”. Такі погляди пустили міцні корені, навіть у російські наукові видання. У них як виняток можна зустріти використання термінів “Український”, “Україна” і взагалі визнання української етнографічної окремоті. Якщо так була поставлена справа в наукових колах, то годі вести мову про звичайних “представників влади на місцях”, котрі часто проявляють щонайповнішу інерцію, щоб не сказати більше, до наказів центру в цій справі. Така оцінка причин негативного стану національно-культурного життя серед українців в Російській Федерації висловлена одним з провідних політичних журналів України того періоду – журналом “Життя і революція”.

Про аналогічний стан українського життя йшлося і в різноманітних рішеннях, розпорядженнях офіційної влади України щодо здійснення політики українізації в Росії.

З приводу зневаги до побудови і розвитку українського життя, Повноважене представництво України при Уряді РСФРР в червні 1922 року звернулося з різким листом до НКО РСФРР, в якому підкреслювалося, що таке ставлення потрібно розглядати як “украї невірне”, оскільки українське населення по своїй кількості перевищує усі національні меншини, розкидані по всій території РСФРР. Великі маси його є у Воронежській і Курській губерніях, Донській області, Кубані і Північному Кавказі, Нижньому і Середньому Поволжі, Приураллі й Сибіру, які вимагають обстеження, інструктажу і організації.

На жаль, ці звернення не мали належної підтримки з боку відповідних органів РСФРР. На цю обставину вказували різні службові особи. Так, узагальнюючи тривожні сигнали представників, які відвідували різні регіони проживання українців в РСФРР, заступник наркомосвіти України Солодуб в інформациї уряду України в червні 1925 року відмічав, що українці поза межами нашої республіки не забезпечені ні учителями, ні інструкторами. Наркомос УСРР не раз звертав на це увагу наркомосу РСФРР, але жодної реакції не було – мережа культурних національно-українських установ надзвичайно маленька і досі.

В іншій доповідній завідувач управління політосвіти НКО УСРР 7 липня 1925 року, інформуючи Колегію НКО України про політико-освітню роботу серед українського населення РСФРР, відзначив, що УПО України звертало увагу ГОЛОВПО РСФРР на становище українських культурних організацій в Росії. Він пропонував розв'язати справу щодо постачання українською літературою. Як і раніше, на це звертання не було жодної реакції.

Про незадовільний стан українізації йшлося і на Першому українському зїзді Кубані в травні 1925 р. Зокрема підкреслювалося, що населення “збите з толку через часту зміну мови навчання. Були школи українські – стали з російською мовою викладання. Тепер вживаються заходи до форсованої їх українізації” [4, с. 3]. Аналогічні приклади наводилися на Всеросійській нараді з українізації і білорусизації, яка працювала у Москві 29-30 квітня 1925 р. Про політику українізації відзначалося так: “При царі нам не давали ходу. Тепер те ж саме. Буде вам дурити” [2, арк. 12].

Все ж, усупереч таким штучним труднощам, багато ентузіастів, поціновувачів української культури на добродійній основі створювали національно-культурні організації, які в умовах іншомовного оточення

намагалися виховувати у широких верств українського населення національну самосвідомість, через повагу до рідної мови, історії і традицій.

Одним з центрів національно-культурного життя на Кубані став Український технікум в станиці Полтавська. Він розпочав функціонувати у 1921 році і вже на 1923 рік міцно утвердився як важлива культурна одиниця, кузня українських кадрів. На його двох відділеннях (педагогічному і сільськогосподарському) вчилася 168 учнів з числа місцевих українців. Викладання в технікумі велося українською мовою, що впливало на виховання у слухачів навичок літературної мови, сприяло їх хорошій професійній підготовці. Комісія, яка обстежувала технікум за завданням Центрального українського бюро з 25 лютого по 4 березня 1923 року, дійшла висновку, що технікум відповідає своєму основному призначенню – готувати учителів-українців для українських шкіл Кубано-Чорноморської області.

Поряд з цим відзначимо, що в семи інших педагогічних технікумах відкрилися відділення з українською мовою навчання. Випускники їх мали розв'язати проблему забезпечення українськими учителями початкових шкіл Північного Кавказу. Важливе значення для розвитку української культури мало також відкриття при Кубанському педагогічному інституті відділення українознавства з аспірантурою за профілем “Українська мова, література і історія”. Поширенню української культури на Північному Кавказі сприяв і Північно-Кавказький український науково-дослідний інститут, основним завданням якого була підготовка для шкіл регіону різноманітної довідкової літератури.

Особливістю національно-культурного життя українців Російської Федерації на початку 20-х років було те, що його організацією цікавився НКО України, часто надаючи безпосередню практичну допомогу як матеріалами і фінансами, так і кадрами. Як свідчать документи, до НКО УСРР йшли численні звернення від українських установ з різних регіонів Російської Федерації. У них порушувалися гострі проблеми, висловлювалися пропозиції, інформувалося про досягнення.

Так, більше півроку, наприклад, велося листувалося НКО України з НКО РСФРР, про надання фінансової допомоги Ленінградському українському театру. Він за шість років існування (1919-1925) не маючи зробив для поширення української народної культури в Ленінграді й області. Проте через відсутність необхідних засобів виникла загроза його закриття. Лише зважаючи на неодноразові звернення Повноваженого представника України в Москві, НКО УСРР, про допомогу такому осередку української культури, Наркомат освіти Російської Федерації розв'язав цю проблему. Осінню 1930 р. театр “Жовтень” почав діяти в приміщенні театру “Пасаж” [20, с. 220].

Допомогу з боку органів влади України в 1923-1925 рр. отримали Воронежський Український Центральний клуб, Московський український клуб, Россопанська центральна бібліотека Воронежської губернії [21, с. 279]. На прохання Белогорської районної бібліотеки цієї ж губернії управління політосвіти НКО УСРР включило її до складу бібліотек для обслуговування.

Часто працівники органів освіти України, відвідуючи регіони компактного проживання українців в РСФРР, виступали організаторами національно-культурних об'єднань. Так, за ініціативою працівника Московської філії Державного видавництва України А.М. Кобро у квітні 1925 року у м. Ново-Миколаївську (Сибір) почала діяти “Українська культурно-просвітницька організація”, основною метою якої стала робота з розширення мережі культурно-освітніх установ в центрі Сибіру для українського населення і обслуговування її культурно-освітньою роботою (драмгурток, бібліотека, популяризація української книги, діяльність гуртка українознавства при губоно). Очолили її місцеві українці: Михайло

Голод (голова), А.Т. Сереброва (заступник голови), Андрій Боричевський (секретар). У 1924 році в Читі (де українців було 10000) був відкритий губернський робітничий Забайкальський український клуб. Уже з перших кроків свого існування він відчув недоброчинне ставлення до себе з боку інших клубів. Проте всупереч цьому була налагоджена діяльність драмгуртка, який поставив спектаклі “Натака Полтавка”, “Борці за мрію”, “Степовий гість”, “Пекло” та ін. У 1925 році клуб організував заходи, присвячені Т.Г. Шевченку, в яких взяв участь губернський з'їзд сількорів Забайкалля. На свої кошти клуб видав дві тисячі примірників, портретів великого українського поета з текстом “Заповіту” Для поліпшення своєї роботи звернувся в українські видавництва, запропонувавши їм організацію підписки на українські газети і книжки [24, с. 198].

За підтримки ВУАН в 1921 році було організовано Наукове товариство прибічників української історії, писемності і мови в Петрограді, яке в 1923 р. було перейменовано в “Товариство дослідників української історії, писемності і мови”. Його очолив відомий учений-історик, академік В.М. Перетц. До складу Товариства увійшли відомі вчені, письменники, культурні діячі Ленінграду, поціновувачі української культури. Його метою було дослідження української історії в архівах Ленінграду, Москви, популяризація сторінок української історії і культури. Тільки у 1924/25 роках на його публічних засіданнях виступила низка відомих учених, дослідників української старовини. Так, акад. Перетц В. М. зачитав доповідь про думи щодо дослідів Ф. Колесси, І.Т. Рибак виступив з цікавим дослідженням про “совісні” суди на Україні і про засновника Харківського університету В.Н. Каразіна. А.П. Ляшенко поділявся думками щодо дослідів про “Слово о полку Игоревом”. Зацікавленість викликала доповідь Б.М. Крижанівського про українські килими. Проаналізував естетичні погляди Т.Г. Шевченка відомий драматург, літературний критик В.Т. Боцяновський. А.С. Абрамов ознайомив присутніх зі змістом неопублікованих листів Великого Поета України, а П.П. Потоцький демонстрував перед зборами залишки бібліотеки Т.Г. Шевченка [2, арк.78]. Товариство приступило до підготовки збірки своїх робіт, для чого звернулося в Наркомосу України про асигнування для цієї мети 800 крб. Цей збірник мав містити статті, присвячені Т.Г. Шевченку В.М. Перетцу, А.І. Ляшенку, В.О. Щавинському, К.О. Копержинському [9, с. 279-280].

Активністю відзначалося об'єднання “Земляцтво пролетарського студентства України в Москві”, в якому об'єдналося 1180 студентів вищих навчальних закладів Москви: Інституту транспорту, Тимірязєвської сільськогосподарської академії, Держуніверситету, Комвузу та ін. Культурно-просвітницьку роботу земляцтво вело через український клуб ім. Шевченка, стіннівки, курси української мови і українознавства, науково-дослідні праці. Хорові і драматичні колективи виступали не лише на своїй сцені, але і в робітничих, і червоноармійських клубах. Особливо пам'ятним для москвичів був вечір пам'яті Т.Г. Шевченка за участю хорової капели “Думка” і капели бандуристів, які прибули з України. Лекції, прочитані за 1925 рік, відвідало понад 16 тис. робітників, студентів і червоноармійців Москви. При земляцтві існувала книжкова бібліотека, яка налічувала близько 10 тис. українських книг і підписаних 63 періодичних видання, 42 з них – українських. Вона обслуговувала не лише членів земляцтва, українського клубу ім. Т.Г. Шевченка, але і усю українську колонію Москви, Червону Армію, робочих залізниць, цукроварень [14, с. 3].

Земляцтво українського студентства діяло також в Ленінграді. Місцем зборів служив Російський Етнографічний Музей. Подібні організації були і в інших містах Російської Федерації, вони відігравали велику роль у збереженні й розвитку самобутньої культури українського народу, вихованні гордості за приналежність до українства. Не менш

інтенсивно працювала і інша культурницька організація студентства в Ленінграді – українська етнографічна секція при Географічному інституті. Ініціатива створення секції належала К.Г. Черв'якові, який очолив її президію. Одним із завдань секції була підготовка до роботи в українських колоніях РСФРР. З цією метою при Етнографічному відділі Російського музею проводили регулярні заняття. Вів їх зазвичай відомий етнограф Б.Г. Крижанівський. Для членів секції була щодня відкрита бібліотека музею. Професор А.П. Баранников тут читав лекції з історії української мови. Окрім регулярних занять з самопідготовки, секція влаштовувала спеціальні засідання, які відвідували усі охочі, організовувала культурно-етнографічні вечори. Особливо цікавим і захоплюючим був вечір української пісні і музики, який відбувся у березні 1924 року. На літні канікули студенти запланували провести етнографічні дослідження серед українців Кубані й Поволжя [21, с. 279].

У вересні 1924 року в Москві організовано “Союз українських пролетарських і сільських письменників Російської Федерації” (СІМ) “Серп і молот”. На 1925 рік філії цієї організації відкриваються в місцях компактного проживання українців Сибіру, Далекого Сходу, на Кубані. На Кубані до цієї організації на правах філії входили літературні групи кубанських письменників в Краснодарі і в ст. Полтавській. Зокрема, в краснодарську філію входили Іван Луценко, Яків Луч, Тимофій Івашенко, Олександр Лисогір та ін. Вони розгорнули активну діяльність з популяризації української літератури: провели виставки, літературні вечори. Раніше на Кавказі виникла перша українська організація українських письменників (“Кубфільгарт”), ініціатором її створення став Іван Дорожній, а членами – студенти Кубанського українського технікуму. Найбільш відомими були Іван Дорожній, Кирило Тихий, Маруся Григорій, Пилип Прірва, Микола Луч. У липні 1925 року НКО УСРР у доповідній Президії ВУЦВКА наполегливо рекомендував для успішного управління процесом культурного будівництва серед українського населення РСФРР в практику партійних, радянських, професійних, кооперативних і інших установ ввести найшвидше використання рідної мови в тих місцевостях, де переважають українці. А для цього потрібно організувати національні сільські, волосні, повітові, станичні одиниці. Тому Наркомос УСРР просить ВУЦВК УСРР звернутися в цій справі до ЦВК РСФРР для вжиття необхідних заходів із забезпечення розвитку культурної роботи серед українського населення РСФРР. І лише після звернення ВУЦВКА до союзних органів робота з українців в Російській Федерації активізувалася. Проте, як показала подальша практика, велася вона в'яло, половинчато, терміни її завершення переносилися з року в рік і врешті-решт у 1932 році припинилася зовсім.

Отже, національно-культурне життя українців Російської Федерації у 20-х – початку 30-х років розвивалося під впливом здійснення політики українців. У різних регіонах воно мало свої особливості залежно від наявних кадрів ентузіастів, матеріально-технічного забезпечення. На його постановку впливала активна допомога органів державної влади України, які опікувалися цими проблемами, надаючи фінансову, моральну підтримку. Активно порушувалися ці питання перед союзними органами влади і управління. Однак, широкого розмаху воно не набуло, насамперед через подвійні стандарти, які застосовували органи державної влади.

Список використаних джерел:

1. Державний архів Російської Федерації (далі – ДАРФ). – Ф. Р-2306. – Оп. 1. – Спр. 1543. – Арк. 2.
2. Центральний державний архів вищих органів влади України (далі – ЦДАВО). – Ф. 166. – Оп. 5. – Спр. 16. – Арк. 12.
3. КПСС в резолюціях і рішеннях съездів, конференцій, пленумів ЦК. – Ч. 1. Изд. 7. – М., 1953. – С. 458-459.

4. Антонов В. Український вчитель у РСФРР / В. Антонов // Радянська освіта. – 1926. – №7-8. – С. 93.
5. Винниченко І. Нашого цвіту по всьому світі (Українці в Росії, Молдові, Казахстані) / І. Винниченко. – К., 1992; Його ж. Українці в державах колишнього СРСР: історико-географічний нарис / І. Винниченко. – Житомир, 1992. – 164 с.
6. Горват А.-І. В. Соціально-економічний і політичний розвиток українців Марморощини (Румунія) в 1918-1945 рр.: автореф. дис. ... канд. іст. наук / А.-І. В. Горват. – К., 1999. – 17 с.
7. Горний М. М. Українська інтелігенція Холмщини і Підляшшя у ХХ ст.: автореф. ... дис. канд. іст. наук / М. М. Горний. – К., 1999. – 17 с.
8. Євтух В. Б. Українська діаспора: шляхи формування та сучасні процеси / В. Б. Євтух // Український географічний журнал. – 1993. – № 151. – С. 53-57.
9. З життя т-ва дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді // Червоний шлях. – 1924. – № 3. – С. 279-280.
10. Заставний Ф. Д. Східна українська діаспора / Ф. Д. Заставний. – Львів, 1992. – 172 с.
11. Краеведение среди украинского нац. меньшинства ЦОР // Советское краеведение. – М., 1931. – №4. – С. 51.
12. Крамарчук Т. Д. Українська діаспора республіки Башкорстан: історія формування та особливості існування в іноетнічному середовищі: автореф. ... дис. канд. іст. наук / Т. Д. Крамарчук. – Донецьк, 2000. – 19 с.
13. Кудлай О. Б. Центральна Рада і Тимчасовий уряд: боротьба за автономію (березень-жовтень 1917 р.); автореф. ... дис. канд. іст. наук / О. Б. Кудлай. – К., 1997. – 18 с.
14. А-он Українське студентство у Москві (земляцтво пролетарського студентства України в Москві) / А-он // Вісті ВУЦВКа. – 1927. – 26 инля. – С. 3.
15. Мазука А. І. Формування української меншини в Казахстані (80 рр. ХІХ поч. 30-х рр. ХХ ст.): автореф. ... дис. канд. іст. наук / А. І. Мазука. – К., 1996. – 25 с.
16. Островский З. Проблема украинизации и белорусизации в РСФСР. Под ред. А. Рахимбаева / З. Островский. – М.: Изд-во «Власть советов», 1931. – С. 17.
17. Петренко Є. Д. Переселення козаків і селян України на Кубані (1792-1917 рр.): дис. ... канд. іст. наук / Є. Д. Петренко. – К., 1997. – 206 с.
18. Сергійчук В. Східна діаспора. Українці за рубежем / В. Сергійчук // Наука і суспільство. – 1996. – № 3-4. – С. 12-16; Його ж. Українці в імперії / В. Сергійчук. – К., 1992. – 92 с.
19. Сініцький А. Ц. Антиукраїнська політика Російського самодержавства (1904-1914 рр.): автореф. ... дис. канд. іст. наук / А. Ц. Сініцький. – К., 1997. – 22 с.
20. Украинский театр «Жовтень» в Ленинграде // Червоний шлях. – 1930. – № 5-6. – С. 220.
21. Українська етнографічна секція при географічному інституті // Там само. – 1924. – № 3. – С. 279.
22. «Українізація» 1920-30-х років: передумови, здобутки, уроки: колективна монографія / за ред. В.А. Смолія. – К.: Інститут історії України НАН України, 2003. – С. 230-325.
23. Черватюк В. Б. Громадська культурно-освітня та наукова діяльність українських емігрантів у Франції в 20-30-ті рр. ХХ ст.: автореф. ... дис. канд. іст. наук / В. Б. Черватюк. – К., 1996. – 22 с.
24. Черномаз В. А. Читинський процес (1924 г.) і разгром украинского национального движения на Дальнем Востоке / В.А. Черномаз // Политические репрессии на Дальнем Востоке СССР в 1920-е – 1950-е годы: матер. Первой Дальневосточ. научн.-практ. конфер. – Владивосток: Изд-во Дальневосточ. ун-та, 1997. – С. 198.
25. Шейко М. Українці в Ташкенті / М. Шейко // Вісті ВУЦВКа. – Харків. – 1927. – 28 окт. – С. 3.

The national and cultural life in the regions with dense Ukrainian population of the Russian Federation in 1920s – early 1930s is analyzed in the article.

Key words: the Russian Federation, Ukrainian minority, ukrainization, societies, cultural development.

Отримано: 4.06.2010